

Krouna – setkání COENy a jejích hostů – listopad 2007

Přednáška: Kázání v kontextu bohoslužeb v duchu reformované ortodoxie

Přednášející: Adam Balcar

Milí COENisté!

Když jsme sestavovali téma přednášky s Markem, požádal mě, abych zároveň řekl, jak vidím místo nebo smysl kázání v rámci bohoslužeb naší církve dnes. Obě témata jsem tedy spojil v jedno v následující přednášce:

Na začátek vysvětlím, co mám na mysli tou reformovanou orthodoxií, aby nedošlo k mýlce: reformovaná ortodoxie je typ kalvinismu, který sebe chápe jako věrného pokračovatele reformace v duchu kalvinismu a vymezuje se vůči jiným směrům, které byly postupně na různých synodách a různými konfesemi vyloučeny jako nepravověrné kalvinismy, jako kalvinismy, ve kterých se nepodařilo učení uchovat v takové čistotě. Jde tam samozřejmě především o dogmatické rozpory, a teprve pak až prakticko theologické. Musíme samozřejmě začít už Kalvínem a vůbec dějinami v Ženevě, a pokračovat v linii přes Theodora Bězu, korunního Kalvínova prince, Druhé Helvétské vyznání a jiná. A pak jít za hranice Ženevy: Nizozemí- Franciscus Gomarus-Dortrechtská synoda (1618-19), v Anglii je to pak asi kruh kolem Westminsterské konfese.. a pak už bychom se rozbíhali do celého světa a časem bychom došli i do současnosti. Je to tedy pole široké. Proto budu čerpat především z vybraných reformovaných vyznání jako jakýchsi dokumentů či shrnutí (a budu postupovat spíše věcně, nežli historicky).

Obecně se ví, že reformované bohoslužby jsou od počátku své tradice ve svém ztvárnění jasné, přehledné a co se týče zdobnosti, jak tedy rituální, tak co do výběru textů spíše jednoduché nebo-li prosté. Tato prostota či jednoduchost, je však vyplněna jistou vážností a důstojností, které pak tvoří další rámec veškerému jejich obsahu. Podle hesla: v jednoduchosti je síla. I ona prostota má však být velmi promyšlená, a dobře realizovaná. Na jednu stranu je pravda, že reformovaný pořad by měl být přehledný, na druhou stranu, je pravda, že jak je reformovaných církví mnoho, tak je také mnoho rozmanitých pořadů. To souvisí s jistou uvolněností reformovaného křesťana, který je pružný a v praktickém ohledu a podle těch kterých místních podmínek je připraven provést kteroukoliv změnu, pokud bude sloužit svému účelu. Popisuju ideál reformovaných bohoslužeb, respektive spíše podobu původních reformovaných bohoslužeb, nemluvím o tom, jak vypadají dnešní bohoslužby reformovaných sborů v ČCE. Také by se dalo říci: reformované bohoslužby jsou provětrané, i když mají řád. Obojí jim sluší, to obojí je na nich krásné.

Reformované bohoslužby sázejí přece jen na určitou originalitu, tváří se, že přichází tam zažije, nebo si odtamtud odnese něco nového, že jaksi odejde nějak vnitřně pozměněn. Tato originalita je však možná pouze tehdy, pokud se opíráte o jistý pevný, stálý fundament. A tak se dostáváme už i k dogmatice. Ještě než k ní

přejdu, Vyjmenuju základní strukturu reformovaných bohoslužeb v ideální podobě, její části a jejich stručnou charakteristiku:

1. kázání - staronová věčná zvěst reagující na dění a vyvolávající dění, opírající se však o cosi nehybného, pevného a neměnného, nebo možná lépe: obkružující cosi nehybného. Kázání se vždycky vztahuje na biblický text, reformovaní kladli zvláště důraz na to, že kázání by mělo být hluboké a opět : v ideálním případě je dlouhé kázání dobré kázání, poněvadž hloubka je závislá na délce. Pregnantní verš, věta, samy o sobě můžou působit hluboce. Ale aby mohly zasáhnout posluchače v jeho hloubce, hloubce jeho duše, chce to čas, chce to postup, rozvinutí, stupňování. Počátek i vyvrcholení. Vzrušení i pokoj, který si s sebou odnáší výbavu, náboj...

Kázání pak tedy jakoby obkružují – modlitby, svátosti, písně a pak cokoli, co je krásné, co povzbuzuje náboženskou úctu, radost, co vytváří či uzdravuje a usmířuje společenství.

Modlitby jsou v zásadě děkovné a pak prosebné.

Večeře a Páně a křest, zkrátka svátosti jsou jakýmsi reálným dotekem Božím, který je však vždycky také duchovní povahy a je přijímán vírou, tj. je spojen s Božím slovem.

Dále pak muzika – zdroj a útočiště emocí jakéhokoliv druhu, každé krásy a slávy, kterou jen život před Bohem zná. Bohoslužby jsou úkony mnoha lidí, kteří jsou spolu a kteří slouží setkání s Pánem.

Ohlášky jako prostor pro konkrétní společenství.

Vzhledem k tomu že bohoslužby mají především sloužit setkání, je možno podle potřeby zavádět nedělní školy, nebo právě nezavádět... podle potřeby a podle dopadu, jaký to pak na celé společenství má.

Liturgie je tedy chápána vlastně velmi prakticky služebně. Neslouží se však jenom lidem, slouží se i věci, aby Bůh byl všechno ve všem.

Jistě se ptáte, proč jsem jako první část uvedl kázání? Nebo-li, proč takový důraz u reformovaných na kázání? Souvisí to s důrazem na slovo, na víru, jde o to, aby si člověk vztáhl spásu na sebe, na svou situaci, na svou dobu, jde tu o zvěst, která vede ke spáse. Obnova života souvisí s tím, co je nové a novost se může nejlépe rozvinout právě v rámci kázání. To je vlastně ta složka bohoslužeb, která je nejvíc proměnná, spolu s ohláškami.

Reformované místní církve, sbory vznikly historicky v reformaci, která přišla s čímsi novým, přišla s novými hesly, s novými důrazy, byla novým objevem ceny a významu toho, co tu už bylo dříve. Znovuobjevila výlučný význam Písma sv. jako slova Božího, všem tradicím nadřazeného. Koho neoslovuje Písmo, toho neoslovují ani reformované bohoslužby. Kdo nic v Písmu nehledá, nemá zájem ani poslouchat kázání na reformovaných bohoslužbách.

Písmo – slovo Boží – kázání slova Božího: toto trojí do jisté míry reformovaná orthodoxie ztotožňuje. A tedy je jasné, že kázání, jestliže je kázáním slova Božího, nebo-li jeho aktualizací, získává pak i takovou důležitost.

Myslím, že všechna orthodoxní reformovaná vyznání se shodují v tom, že skutečné kázání, tj. kázání slova Božího je první známkou pravé církve! Slovem Božím se zjevuje Bůh sám. Tak doslova už např. jedno z prvních vyznání: Confessio Scotica – Vyznání (reformovaných) Skotů 1560 (starší než 2. Helvétské vyznání).

Heidelberský katechismus učí doslova¹, že „Duch svatý působí víru v našem srdci kázáním svatého evangelia a potvrzuje ji (pak) svátostmi“. Ty jsou tedy v pořadí na druhém místě a jsou druhým základním znakem církve.

Lze definovat samo kázání? Jak ho reformovaná církev definuje?

Kalvín shrnuje v Instituci (IV,8,9), že kázání je šířením učení, které je dáno od Boha. Cituje 1. Pt 4, 11: „Kdo káže, ať zvěstuje slovo Boží. Kdo slouží, ať to činí ze síly, kterou dává Bůh – tak, aby se všechno dělo k oslavě Boží skrze Ježíše Krista.“ Někdy se ten začátek 11. verše překládá: „Kdo káže, ať to, co mluví, bere do úst jakožto slovo Boží.“ To znamená, že kazatel nemá být na pochybách, nemá mluvit, jako by měl špatné svědomí, nýbrž jako sluha Pána, který chová k Pánu důvěru a který si je vědom pevného úkolu, který na něm spočívá.“ (Volná citace: Kázání je tedy potřeba očistit od všech nálezků a vynálezků, které pocházejí z lidského rozumu (...pozor na sporné exegetické hypotézy a závěry biblistiky, které mohou mít jepičí život!), domněnky, názory, myšlenky samy o sobě by měly jít více méně stranou, resp. nemělo by se na nich stavět, pozor tedy na všelijak chytré hlavy!, píše Kalvín, jakkoliv nás oslňují, „tak aby Boží čisté slovo bylo vyučováno a lidé se mu mohli učit v církvi věřících.“ Všimněme si, že tato homiletika se pohybuje v poněkud jiných kategoriích, nežli ta dnešní, ve které se spíše popírá závažnost obsahu kázání. Očekávání od kázání v reformaci bylo jiné nežli dnes: Dnes lidé neočekávají (až na výjimky), že si jdou do kostela poslechnout slovo Boží, dnes kazatelé ve svých kázáních říkají své názory, myšlenky, co je napadlo, co si oni sami myslí, nebo co si myslí badatelé, a na posluchači je, aby si to pak nějak přebral a něco si z toho vybral, co se mu líbí. To je ale jiný přístup, v podstatě velmi nereformační. Proto Kalvín vede k tomu, abychom odklízeli z cesty výmysly a názory, tak aby Boží rozhodnutí a závěry vynikly a pouze jim zůstala platnost. Jistě, že se Boží slovo „stává“, ale ono už tu také „je“, a tak nemáme výmluvy. V kázání se předává učení jakožto výzbroj, jako meč (Ef 6), se kterým se pak věřící může postavit na odpor a v životě obstát. Lidé by měli chodit tedy na kázání, jako si chodí voják pro výzbroj, než vytáhne do bitvy. Tak by jim na tom mělo záležet, a podle toho by pak také kázání mělo vypadat. Dále by mělo osvobozovat z vězení vezdejšího života v slzavém údolí a vyvádět na světlo otevřenou pláň, na otevřenou a radostnou cestu do života věčného v Království Božím. Poslušnost Božího slova je nad veškerý rozum (2. Kor 10,4) stejně jako pokoj, který dává kázání evangelia a který je nad veškeré lidské pomyšlení. V kázání je moc, potenciál, který je ukryt ve slově Božím. Jen je rozvinout.

Kalvín je proti novotám ve smyslu úplně nového zjevení. Zjevení je podle něj ukončeno apoštolskou dobou. Nové můžou být jen komentáře, originální pro tu kterou dobu v dějinách po Kristu a po apoštolské době, ale komentáře ke zjevení, nikoliv docela nově ukovaná dogmata, která by nebyla už nějak přítomna v Písmu. Novost tedy vyvstává z podvojnosti litery a Ducha – duch osciluje mezi literami.

¹ otázka č. 65

Aby si však kazatel nemyslel, že má vystupovat v roli nějakého manipulátora, který lidi zmanipuluje nejchytřejšími a nejlepšími prostředky, aby uvěřili slovu Božímu, dodává Kalvín, že kazatel není nikdy Pánem nad vírou posluchačů. (podle 2. Kor 1,24). Proto právě mluví o kázání raději jakožto o učení, nauce. V tom se kázání zásadně liší od modliteb a od zpěvu, od svátostí. Otázka je, do jaké míry je kázání oslovením lidí a do jaké míry zjevením.

Podle Dortrechtské synody (1618-19)² je kázání „voláním člověka k obrácení a k víře v Krista ukřižovaného“. Do té míry je i oslovením. Oslovením člověka, kterému se zároveň naznačuje, že se musí nějak pohnout, že je vzdálen, že je v distanci od pravého života.

Dále pak je tu to 2. Helvétské vyznání: Kázání je přisluhováním Ducha (2.Kor 3,8), tj. není to nic bezduchého, žádné papouškování, žádné stylizování se kazatele, žádné úzkostlivé omezování se na tradici, na to, co už tu bylo někým jiným řečeno. Kazatel, to je buditel v reformaci. A reformační církve je semper reformanda – vždycky, neustále se obnovující, reformující církve, tedy v téže situaci máme být my, chceme-li se nazývat reformační církví. Litera zabíjí, ale Duch oživuje, i samu literu. Tj. i tzv. písmáctví může být svým způsobem nebezpečím, pokud je bezduché. Nic méně vázanost na Písmo tu vždycky u reformovaných je i bude a je to dobře, protože Písmo dává pevnou půdu pod nohama, po které můžeme svobodně chodit. Nic nového pod sluncem, ale přece – časy se mění, a tak se i kázání musí měnit. Mění se veských aktualizacích. Neměnné se vztahuje k tomu co je pomíjivé, a tak právě vzniká nové kázání.

Jak se nám dává Boží slovo, které pak máme dál kázat? Nejprve ve dvojí podobě: Je tu *zákon* a *evangelium*, a podle nich se pak rozlišuje i dvojí poloha kázání: kázání jako napomínání a kázání jako povzbuzování k radosti (a jako ubezpečení).

V evangelických církvích se daleko více zdůrazňuje kázání evangelia. Jako by šlo kázat evangelium v nějaké ryzí podobě. Čisté evangelium je nám možno? Reformace se jaksí radovala ze svého objevu evangelia a zdůrazňovala ho. První to byl Luther, kdo říkal, že evangelium je něco jiného nežli zákon. Evangelium vypráví o skutcích Božích, o tom, co Bůh udělal pro nás, dělá a bude dělat (udělá-zaslíbení), zatímco zákon říká, co má nebo nemá dělat člověk. Spojujícím mostem mezi zákonem a evangeliem je pojem *vůle Boží*, která se projevuje v obojím a obojí spojuje. Reformace tedy znovuobjevila evangelijní složku, znovuobjevila evangelium. Zatímco zákon kázala církve ještě před Lutherem, evangelium spíše jen vyprávěla. Četla z něj, ale nezdůrazňovala ho. Proto se ve vyznáních reformace tolik zdůrazňuje evangelium.

Ale brzy poznali i reformátoři, že bez kázání zákona to taky nejde...

(Odbočka:)-----Většina kázání v ČCE se nese spíše v poloze evangelia nežli v poloze zákona. Kázání ČCE, zvláště tak od 60.-70. let 20. století se nesou v duchu útěchy, hlazení, tzv. osvobozování, káže se především milost, ale dle mého soudu, pokud se církve snaží kázat pouze čistě milost, přestanou si ji posluchači vážit a

² Dortrechtter Cannes, 3

zlatiní jim. Taková milost se pak bere nadarmo, na což koneckonců upozorňovali i čeští bratři, když vstupovali do rozhovoru s Lutherem a vytýkali mu, že málo napomíná, ukázněje atd... Kázání zákona, pokud je dobré, alespoň probudí.. Třeba se člověk v reakci na něj zatvrdí, ale rozhodně jeho pozornost zbystří, protože v zákoně jde vždycky o život. Kázání milosti, pokud je špatné, pokud se ta milost moc vyprodává, tak pak zlatiní a posluchač si ji přestane vážit. To je to, co Dietrichovi Bonhoefferovi vadilo na lutherských kázáních jeho doby, že se na nich káže laciná milost. Evangelium bez zákona uspává. Ale!!! On se zákon vlastně vždycky kázal, vždycky se moralizovalo, ale bylo to vlastně takové nenápadné a nepřímé moralizování. Zdůrazňovala se svoboda, odpuštění, milost, vyjít na svobodu!, výzva k dobrodružství, ale vždycky za tím byla nějaký nárok: ty máš být svobodný a dopřát svobodu ostatním! Máš odpouštět! Komunistům, synodní radě atd... Máš milovat! Máš být dobrodruh a pořád životem jen procházet, měnit řády: jak se to zpívá v té Písni ze Svítá: „Kristus mění dávné řády...“ (319, Svý kroky rozezpívej) , což zní jako evangelium, ale je za tím skrytý zákon, nárok: „Opusť tradiční řády...“ Pokud tu tedy ještě nějaké jsou v naší církvi? To je samozřejmě otázka. Dneska už žádné řády neplatí, takže ta píseň už vlastně není aktuální. Není co opouštět. Je možné se jen k něčemu opět vracet. (Konec odbočky.) -----

Luther si toto dobře uvědomoval, a tak o zákoně napsal např. ve svém komentáři Galatským, že je potřeba ho stále kázat, až do konce světa! Nastavuje zrcadlo, vzbuzuje touhu po milosti, žene ke Kristu atd... zkrátka provokuje, nevěřícího dohání k zatvrzelosti, což je taky nějak dobře. A dokonce Luther píše ještě jinde, že „bezbožníkům se nemá kázat evangelium, neboť ho zneužívají ke svévoli těla a kazí je to. Má se jim kázat zákon, je potřeba je osočit.“³ (Takto doslova to říká v Nové víře, už tedy ne v komentáři Galatským.) My se samozřejmě tážeme, co tím Luther myslel prakticky: Lze kázat zákon bez evangelia? Pokud kázete dobře zákon, tak věřícího tím dovedete k pokání, načež je dostatečně pokorný a zbídačený na to, aby si se vši vážností mohl vyslechnout evangelium a pak se z něj i radoval. Když se zatvrdí, tak si evangelium taky neposlechne, i kdybyste ho kázali bez zákona.

K.Barth ve 20. stol. navrhoval pořadí otočit. Nejdřív mluvit o evangeliu, a pak o zákoně. Co to pak znamená? Nejprve kázat evangelium , a pak zákona? V evangelium je vždycky obsažen i zákon, takže má přednost. Ale evangelium zastupuje iniciativu Boží, Bůh jedná ještě dříve nežli člověk a působí v člověku to, co se mu líbí. Jenže, lze přece říci i naopak (snad v jakési námitce Barthovi) že v zákoně je zase vždycky také obsaženo evangelium! Např. ve smyslu Ž 119 - zákon jakožto milostivý příklon, napomenutí, rada Boží, jakožto Boží varování před mzdou, kterou přináší hřích! A tak je tu i sladkost zákona, viz potěšení žalmisty z napomínání práv v Žalmu 119 atd..., nebo vezměme si takovou knihu Přísloví , nebo Píseň Písní a jejich mudroslovná ponaučení a napomenutí. To je také vlastně zákon Boží.

(---Odbočka: U nás v církvi se zákon už delší dobu více méně nekáže , alespoň ne s takovým důrazem a s takovou pevností a nepohytností. Jen tu a tak jako slovo moudrosti. Pořád se s ním posouvá podle potřeb člověka. Je to pak ještě zákon, a tedy slovo Boží? Kazatelé se spíše snaží vyhnout moralizování, ale tím buďto uspávají, nebo foukají na dušičku, aby pak řekli: není to s tebou tak zlé, a tak si dušička neváží odpuštění a nemá pocit, že by ho potřebovala. Nad hříchem se

³ WA (Výmarské vydání) 960. 1018 „Der neue Glaube“

mávne vždycky nakonec rukou a ručička na hodinách vždycky opět poskočí s tzv. duchem doby. Je tu tedy snaha zákon eliminovat. Kázat vzletně s lehkostí, hlavně o té svobodě. Ale na takovém kázání nelze budovat pozemskou církev jako společenství lidí, kteří vedle sebe mají ještě nějak žít. (Konec odbočky----)

To si myslím velice dobře uvědomovali sami přední dva reformátoři, jak Luther , tak Kalvín. Bez ohledu na to, v jakém pořadí evangelium či zákon zdůrazňovali, vždycky se snažili zohledňovat obojí, také podle potřeby situace: tu kázat zákon, tu milost (evangelium). Protože věděli, že teprve obojí dohromady tvoří slovo Boží, teprve obojí dohromady je pravda.

Jak to pak bylo se *zákonem a evangeliem* později v *reformované orthodoxii*? (neboť to nás má dnes zajímat na této přednášce především?) Myslím, že lze vystopovat následující schéma: podle textu, na který se kázalo, bylo možno začít i evangeliem (zprávou o skutcích Božích pro člověka - např. Gn 1;2). Ale bylo možno také začít kázáním zákona, povoláním, příkazem: „jdi do země, kterou ti ukážu“. „Čiňte pokání, vždyť se přiblížilo KB.“ Důležité je, že se ale evangelium a zákon střídají vlastně tak trochu jako počasí. Evangelium, pak zákona, pak zase evangelium. A nebo zákon, evangelium a pak zase zákon. Je však pravda, že v reformované orthodoxii možná převládá schéma: 1. kritika neutěšeného stavu věcí (zákon) - 2. kázání o spáse pouhou milostí Boží bez skutků zákona (evangelium) - 3. výzva ke vděčné odpovědi a „oblečení si vhodného šatu na svatbu“ , tedy viz. tertius usus legis. Dobré skutky jakožto odpověď z vděčnosti...

Pokud se přestane kázat pořádně obojí, pak už přestává být kázání na bohoslužbách slovem Božím, pak už to není „celá pravda“, a tedy, pak o něj posluchači ztratí zájem. Některý kazatel má strach kázat zákon, jiný si vyřizuje účty se svými ovečkami, takže jim to tedy pořádně osolí a evangelium jim upře. V obou případech se z kázání stává cosi trapného, co je skutečně lepší raději vynechat, protože se tím akorát ostouzí jméno Boží.

Vraťme se ještě přece jen k tomu 2. Helvétskému vyznání: Kázání je Duchem a přisluhováním Ducha. Tím se tedy chce říci, že je to ještě něco jiného, nežli čtení biblického textu.

Na jiném místě se píše, že cílem kázání je obrácení člověka k Bohu, tedy pokání, změna smýšlení , a tedy i smýšlení pro jednání. Ale že se toto děje vždycky skrze evangelium. Evangelium jakoby dává sílu k obrácení. (Evangelium jako energie, zákon jakožto směr)

Ještě se přece jen dotknu toho tématu novosti. Reformátoři byli ostražití vůči novotám, spíš vynášeli, a to svým způsobem, z pokladů to staré a aktualizovali.

Tedy se jedná spíše o jakési ožívování , aktualizaci toho zasutého, zapomenutého, jaksi kamene, který stavitelé zavrhl. A tedy si myslím, že funkce kázání spočívá do veliké míry v oživení tím, co je nové nebo zní nově - o aktualizaci: o setkání starého s dnešní dobou, čímž dochází ke zjevení věčného slova.

Novost se dá tedy udělat. Kdykoliv vlastně dojde k setkání, uděje se pak cosi nového. Pokud se lidé jen mýjejí, pokud se mýjíme s Písmem, pokud se mýjíme s Bohem, novost se nedostavuje, novost jako zdroj obnovy. Nové kázání se napíše tehdy, když se člověk nebojí, že šlápne vedle. Když se bojí, opakuje v nepravou

chvíli, neaktuálním způsobem to staré, které v tu chvíli už nebo ještě nikoho nezajímá.

V této souvislosti připomenu jen krátce Barmenské vyznání Vyznávající církve v Německu z doby nacizmu, která ve svém, myslím pravověrném, vyznání prohlásila v kapitole III., Církev ve světě: „Odmítáme názor, že církev má člověku sloužit tím, že mu bude více poslušná nežli Bohu. A odmítáme názor, že má svou zvěst (kázání) přizpůsobovat a dávat k dispozici jeho (člověkově) momentálním (dobovým) přesvědčením, přáním, záměrům.“

Myslím, že se dneska z kázání dělá zbytečně balast. Myslím, že se až moc připomíná mladý Barth s jeho nemožnou možností člověka kázat slovo Boží. Pokud máme dostatečnou pokoru a úctu ke zjevení, které nás předešlo v čase a v řádu, tak pak to v nás vzbuzuje úlevu a máme pak docela jiný přístup i k Písmu, a tedy pak i ke kázání. Vlastně svobodnější, protože se skutečně radujeme z evangelia.

Proto mám také asi raději Bartha Barmenských tezí, ve kterých se praví, že kázáním sloužíme Bohu.⁴ „Odmítáme názor, že církev by mohla nebo musela slovo Boha Stvořitele, Usmířitele a Vykupitele kázat jakožto své vlastní slovo a že by namísto svobodné milosti musela nebo mohla kázat nějak zvlášť dynamicky.“ Kazatel volá jako ten, kdo je tímž hlasem sám volán.

(---Odbočka:) Ono, když se pořád zdůrazňuje, musí se kázat evangelium, musí se kázat evangelium, tak se vlastně káže zákon, a to ještě špatně. (Konec odbočky-----)

Leuenberská konkordie z r. 1973 sice učí⁵, že měřítkem kázání církve je „spásné prostřednictví Ježíše Krista, a to že je střed Písma spolu se zvěstí o ospravedlnění jakožto zvěstí o svobodné milosti Boží“, já bych však ještě doplnil jakožto zastávce staroreformované orthodoxy, že stejně tak je středem Písma prorocká zvěst o Kristu, který přijde soudit a také odsoudit ty, kteří si teď v tomto čase nevážili jeho milosti“ ...a že i to je pro mě základní evangelijní zvěst, podle které píšu svá kázání.

O Kristu jako o tom, kdo jednou přijde jako soudce a zachránce, se v Leunberské konkordii⁶ taky mluví, ale hlavně jako o někom, kdo zkrátka „dokončí tento svět“, zřejmě aby se stejnou lehkostí začal svět nový. Nevím, jestli se tu neříká moc málo. Ten text je samozřejmě hodně stručný, takže zde záleží dost na interpretaci.

Mluvil jsem dlouho o definici kázání jako volání a učení, o evangelium a zákonu, o kázání jako aktualizaci (obnově a odhalení) pevného základu, protože jsou to vlastně formy kázání určující nutně jeho celkovou povahu a teprve pak je možno vnímat kázání v rámci celku bohoslužeb.

Ale nesmíme tedy zapomenout ještě na další rys, který dělá z kázání kázání, a tím ho odlišuje od jiných částí bohoslužeb: kázání je také *prorocká řeč*: každé kázání by mělo být také prorockým. Raná církev v Korintě znala více proroků, kteří se postupně vystřídali na bohoslužbách a shromáždění mělo samo posoudit toto vícero svědků podle apoštola Pavla. (Už jsem mimochodem taky zažil bohoslužby, kde

⁴ IV, Die Botschaft der Kirche

⁵ II, 12e

⁶ II, 9b „...der als Richter und Retter die Welt zur Vollendung führt.“

zazněla dvě kázání na stejný text.) Co to je kázání jakožto prorocká řeč⁷? Opět se nabízí otázka: je kázání více zjevením, odhalením nějaké nové skutečnosti, nebo oslovením či dokonce manipulativním působením na posluchače (dojemně, nebo jinak...)? Mám se starat kazatel o to, jak tím co říká, zapůsobí na posluchače (třeba jestli vhod nebo nevhod), a nebo se o to naopak starat nemá, má zastávat ryze funkci jakési Sibyly. V případě kázání podle lectio continua jde skutečně více o službu Sibyly (či Pýthie). Kalvín se vrátil zpět do Ženevy ze Strassburku (1541) a pokračoval ve čtení lectio continua od místa v Písmu, kde před (zhruba) třemi lety skončil!

Ale je tu samozřejmě nebezpečí blouznivectví! A tak už Hugenotské vyznání Confessio Gallica z r. 1559 (a není jediné z reformovaných textů) hájí úřad ordinovaného kazatele, a to takto: „církev nemůže existovat tam, kde nejsou pastýři, kterým je svěřen úřad vyučovat, které má člověk ctít a jim s úctou naslouchat, pokud jsou právoplatně povoláni a své poslání věrně plní (Mt 10,40; J 13,20)“ A teď přijde taková zajímavá věta: „Ne že by snad Bůh byl na takovéto služebnosti či sobě podřízené prostředky závislý, že by na ně byl vázán, nýbrž proto, že se mu líbí, držet nás takto na uzdě (Ř 10,14-17)“ Z čehož je zřejmé, že poslouchání kázání vyžaduje vždy také kázeň či sebekázeň a že to není jen chyba kazatele, když si jeho posluchači nechtějí ukázněně vyslechnout jeho kázání. Ne všichni přijímají evangelium, to skutečné evangelium (apoštol Pavel, viz odkaz na Římanům výše).

Proto i synoda v Dortrechtu prohlásila, že „nad těmi, kteří nevěří evangelium, zůstává Boží hněv⁸.“ Podobně jako apoštol Pavel. Odtud také vyplývá, že praktická teologie nesmí přecenit své možnosti!

Podobně jako se v první generaci reformátorů mluvilo o dvojí formě kázání jakožto zákona a evangelia a o volání ke Kristu, zdůrazňuje se v druhé generaci reformovaných po Kalvínovi a formuluje se to právě na Dortrechtské synodě, že je třeba kázat jak *vyvolení*, tak ale také *zavržení*, a kázat to tak, aby člověk stál pod obojím, ale chtěl pochopitelně to vyvolení. Každé kázání má tedy jak vyvolovat, tak ale také završovat. Jedno bez druhého nemá smysl. A každý kazatel to vlastně dělá. Je potřeba to dělat hlavně vědomě a netvářit se, že stačí jen vyvolovat. I když se budeme omezovat ve svém vyvolování a završování jen na určité „cesty“, mravy a způsoby, na životní styly, vždycky tím volky nevolky budeme završovat a vyvolovat také určité lidi (i třeba sami sebe). V tomto mi připadá Dortrechtská synoda upřímná a čestná. Nic nám, ani sobě nezastírá.

A k závěru se dostanu ještě k tomu bohoslužebnému kontextu:

Ve 2. Helvétském vyznání se píše také o zpěvu a modlitbách na bohoslužbách (s ohledem na kázání). Velmi krátce, ale je v tom znát i reakce na dobu a situaci.⁹ Je prý třeba zachovávat míru ve veřejných modlitbách, „aby nebyly příliš dlouhé a únavné. Více času, ať jest tedy ve svatých shromážděních věnováno evangelickému učení; je též třeba vystříhati se unavování lidu příliš dlouhými modlitbami na shromáždění“ - bohoslužby jsou totiž v prvé řadě shromážděním - „tak aby znavení účastníci netoužili z něho vyjít nebo aby si nepřáli vůbec jeho zakončení, (právě)

⁷ Oblíbený důraz na kázání jakožto prorockví už u Zwingliho - Už např. ve Fidei ratio (1530) rozvedeno (z reformovaných vyznání), ale především už 1. Kor 14,29n

⁸ Dortrechter Canones, 4

⁹ Čtyři vyznání, str. 252

když by se mělo vyslechnout kázání evangelia. Takovým připadá v kázání příliš dlouhé to, co jinak jest dosti stručné.“

V podstatě to, co se dneska vytýká kázáním v naší církvi, se tehdy vytýkalo modlitbám. Modlitby jsou jasnou komunikací s Bohem, ale, ta prý nemusí být na všech místech stejná, nejen co do jazyka, nýbrž také co do obsahu. Opět – reformovaní kladou veliký důraz na ty které místní potřeby. Citují Sokrata!: „Ve všech všudy krajinách nemůžeš nalézt dvě církve, které by se plně shodovaly v modlitbách. myslím, že původci této rozmanitosti jsou ti, kdo byli v jednotlivých dobách v čele církvi.“

(Dále pak) O zpěvu:

„Církve, které si nezavedly zpěv, nemají být odsuzovány. Nemají totiž všechny církve podmínky pro zpěv příznivé.“ Ze zpívané liturgie tedy nelze dělat podmínku ani základ bohoslužeb.

O svatých a církevních shromážděních¹⁰:

Proč bohoslužby, a ne bohoslužba? Je tu vždycky více služebností. Reformované bohoslužby jsou volnější, podílí se na nich více lidí... Proto služby! Má různé složky, které jdou také do jisté míry za sebou. Mají však vývoj a měly by na sebe navazovat. Ale tím, že se na nich podílí více lidí, vždycky budou také událostí setkání jednotlivých aktů, nejen jednolitá vlna nebo proud. Jakkoliv se bohoslužby vždycky musejí nějak připravit, nikdy se nedají připravit od stolu, pokud od nich očekáváme, že to má být setkání. Volnost na bohoslužbách uvolní sbor k projevu. Bohoslužby pak nejsou tak strojené. U reformovaných byl proto vždycky veliký prostor v ohláškách. Ohlášky jsou pro mě volným prostorem, ve kterém se může kdokoliv ze sboru projevit, aniž bych na to já jakožto představený kazatel byl předem připraven. Při ohláškách může (dle mých představ) např. nejstarší nebo nejmladší člen sboru vybrat píseň, kterou pak s ním ostatní zpívají...

Při ohláškách může skutečně sbor ožít. Když se ohlášky dávají mezi kázání a přímluvné modlitby, dělá se to tradičně pro to, že kázání, pokud vyústí v aktualizaci, která se týká místního sboru, nebo místní obce, tak pak se např. po děkovné písni za kázání, resp. za slovo Boží, dá rovnou v ohláškách navázat a v rámci tzv. „ohlášek“ zapříst besedu, rozhovor či zkratka dát prostor lidem, aby se vyjádřili, jak oni ten problém vidí, na ohláškách se dá něco přečíst i z novin, a pak lze zazpívat prosebnou píseň, načež vše vyústí v prosebnou modlitbu. Jedná se pak o shrnutí proseb představeného kazatele, či o volný prostor pro přímluvy z lidu... Obojí však má samozřejmě i svá úskalí. Na modlitbě Páně se shodnou všichni, tedy je dobré, myslím, i pro vzájemné smíření zakončit modlitbou Páně.

Ale jak říkám, je to spíše má vize. V žádném případě to tak nechodí u většiny dnešních reformovaných církvi po světě. Dneska např. v Holandsku, pokud vím, začíná většina bohoslužeb právě ohláškami.

¹⁰ Čtyři vyznání, str. 250

A ještě jen k vysluhování večere Páně. (Připomínám, že svátosti jsou druhým znakem pravé církve po kázání slova Božího) Kalvín prosazoval vysluhování VP každou neděli, ale v radě města Ženevy mu to neprošlo. Myslím si jako kalvinista, že když se VP vysluhuje u nás v církvi tak zřídka, tak se to pak stejně nahrazuje různými sborovými obědy, kávami po bohoslužbách a tak..., zkrátka něčím, co to společenství zpečetí a stmelí. Taková každonedělní večere Páně by ale musela být přece jen poněkud uvolněnější, nesměla by být tak prkenná, nesmělo by to být celé „jenom jako“, mělo by jít spíš o jakousi agapu. Bylo by to něco, co patří samozřejmě k nedělnímu shromáždění, co patří ke každému společenství tělesných lidí. Je to zpečetění i neděle jako takové. Ale myslím si, že by se musela s touto otázkou spolu otevřít také otázka kázně, která souvisí s řádným vysluhováním Večere už od počátku její historie: už např. apoštol Pavel cítil potřebu napomenout, když se v Korintě děly divné věci, když byli lidé vůči sobě konzumentsky bezohlední, jak víme... Takové společenství musí být skutečně usmířeno, aby spolu mohlo jíst. Už v biblické době bylo společné jedení výrazem vzájemné důvěry. Proto Kalvín mluví o kázni a usmíření jako o jedné z podmínek pro řádné vysluhování. A k tomu usmíření by mělo vést vlastně právě kázání!!! Proto o tom tady mluvím. Funkce kázání tedy spočívá také v tom, že uvede k večeři Páně (či obecně ke svátostem). Připraví na svátost a ukáže, proč jsme se tu sešli a co nás spojuje, a to se pak také obnovuje společným svátostným aktem jako smlouva. Tu samozřejmě nastává kolize s jiným důrazem, který je také v 2. Helvétském vyznání na bohoslužby kladen: mají se dít veřejně! Existuje prý výjimka jen pro doby pronásledování od vrchnosti, ale jinak se mají dít veřejně, pro veřejnost! A tak je třeba dostát dvěma nárokům: na jednu stranu říká 2. Helvétské vyznání, že místo pro shromáždění Božího lidu má být „důstojné a svaté“, na druhou stranu má být „veřejností“ přístupné, nemá se dít nějak pokoutně, nějak jen v soukromém prostředí, a také se má dít v jazyce lidu toho kterého kraje. A tu jsme opět u otázky celého pořadu bohoslužeb:

Pořad má dle mého soudu vypadat tak, aby se v něm i nově příchozí nějak zorientoval. K tomu slouží jednak oslovení od představeného sboru, ale jednak mají bohoslužby plynout tak, aby se nově příchozí cítil, jako že je do nich přijat. Může z nich odejít zatvrzelý, ale to už není vždycky vina shromáždění. Proto na začátku ten pozdrav, oslovení, uvedení do obsahu do nějaké náboženské polohy, vyznání vin, radost z odpuštění atd..., uvedení do situace člověka jako takového před Bohem, protože začátek bohoslužeb patří výhradně Bohu... a člověku, který se s ním touží setkat, který hledá, volá ho. Kázání je pak rozvinutím učení (o spáse a ztracení... v reformované orthodoxii), civilní řečí avšak zároveň prorockou- nejen citáty starých textů, teologů, atd... část po kázání je pak více společenská, konec je uzavřením a rozchodem s vědomím, že jako svatí vycházíme do nesvatého prostředí, kde potřebujeme zvláštní Boží požehnání... (Já osobně bych v ideálním případě všechny kávy a obědy zařadil do bohoslužeb a ne až po nich. Stejně má člověk potřebu se po nich ještě nějak významně rozloučit, proč to rozloučení tedy nespojit se závěrem celých bohoslužeb?!) Obava zůstává, aby člověk nešlápl vedle, když jde vlastně o svatý prostor! Pokud je ale člověk dostatečně posvěcen, proč by pak šlapal vedle?! Odtud pak reformovaný důraz na slušnost, skromnost, ohleduplnost.

2. Helvétské vyz.: „...místa odevzdaná Bohu a bohoslužbě nejsou světská, nýbrž svatá a... ti, kdo v nich prodlévají se mají chovat uctivě a skromně jako na svatém místě.“ V praxi by pak samozřejmě odcházeli někteří dřív domů z takovýchto bohoslužeb, ale mělo by to být tak, že se jim vlastně odtamtud nebude chtít, že jim bude líto, že se nezúčastní společného jídla – agapy, a společného popovídání (v rámci „ohlášek“) atd., nebo třeba nějakého kulturního oslavného vystoupení pěveckého kroužku apod.. A jinak: ten původní důraz reformovaných na prostotu svátostného prostoru pramenil z odporu vůči přetláskanosti, přeplácánosti a kýčovitosti. Krása, majestátnost, skromnost a jednoduchost se však nevyklučují... A to vše by se také mělo odrážet v kázání...

Tím končím a omlouvám se, že to bylo místy takové rozbíhavé a neuspořádané. Sepisoval jsem to dost v rychlosti.